

tweeheid van opleiding hield inderdaad een zekere theologische tweeheid in de kerken in stand, maar bevorderde toch ook de theologische dynamiek en een gezonde verscheidenheid in de kerken. De keus voor studeren in Kampen of in Amsterdam werd nog decennia lang veelal bepaald door een verschil in 'ligging' en hield tegelijk dat verschil in stand. Toch is er voor en na 1902 wel degelijk een zekere mate van unificatie van opleiding tot stand gekomen, waarbij de Theologische Faculteit Vrije Universiteit kerkelijker en de Theologische School wetenschappelijker werd.

4. Botsingen op theologisch terrein

Theologische geschilpunten hadden in de onderhandelingen vóór 1892 alleen op de achtergrond een rol gespeeld. Na de Vereniging kwamen ze meer expliciet en nadrukkelijk aan de orde. Over en weer ontstond een zich verscherpende kritiek op elkaars opvattingen.

Kuyper vond de opvattingen van de broeders van A - behalve van iemand als Bavinck - eenvoudig en bekrompen, te weinig wetenschappelijk en te weinig historisch onderbouwd. Hij gaf daarvan nooit een systematische analyse en kritiek, maar deelde wel telkens speldeprikken uit. Hij signaleerde - overigens niet alleen bij de voormalige christelijke gereformeerden - veel particularisme, een zich terugtrekken op de vrome mens en zijn zaligheid. In zijn ogen was dat wereldvlucht en versmalling van het christen-zijn, ten diepste een doperse en methodistische attitude.¹⁹

Nadrukkelijker en systematischer was omgekeerd de kritiek van mannen als H. Beuker, T. Bos, F.M. ten Hoor, L. Lindeboom en later G. Doekes op Kuypers theologie, eerst in de jaren tot 1898 in *De Vrije Kerk* en *De Roeper*, later vanaf 1902 in *De Wachter*. Hun bezwaren betroffen allereerst Kuypers methode. Zijn theologie was volgens hen dikwijls meer een speculatief-filosofisch produkt dan dat ze was opgebouwd vanuit de Heilige Schrift. De door Kuyper geciteerde teksten waren 'ideeën-dragers' en ze kwamen bij hem te weinig echt aan het woord. Zijn beroep op scholastieke theologen als Maccovius, Voetius en Comrie, die werden gepresenteerd als standaard-gereformeerden aan wier opvattingen anderen moesten worden afgemeten, maakte op hen

19. Kuypers artikelen over 'De gemeene gratie' waren een voorbeeld van zijn strijd tegen bekrompen isolement en doperse wereldmijding. Vgl. het woord vooraf bij het eerste gebundelde deel, gedateerd 1 aug. 1902.